

Nowotwory i ich diagnostyka.

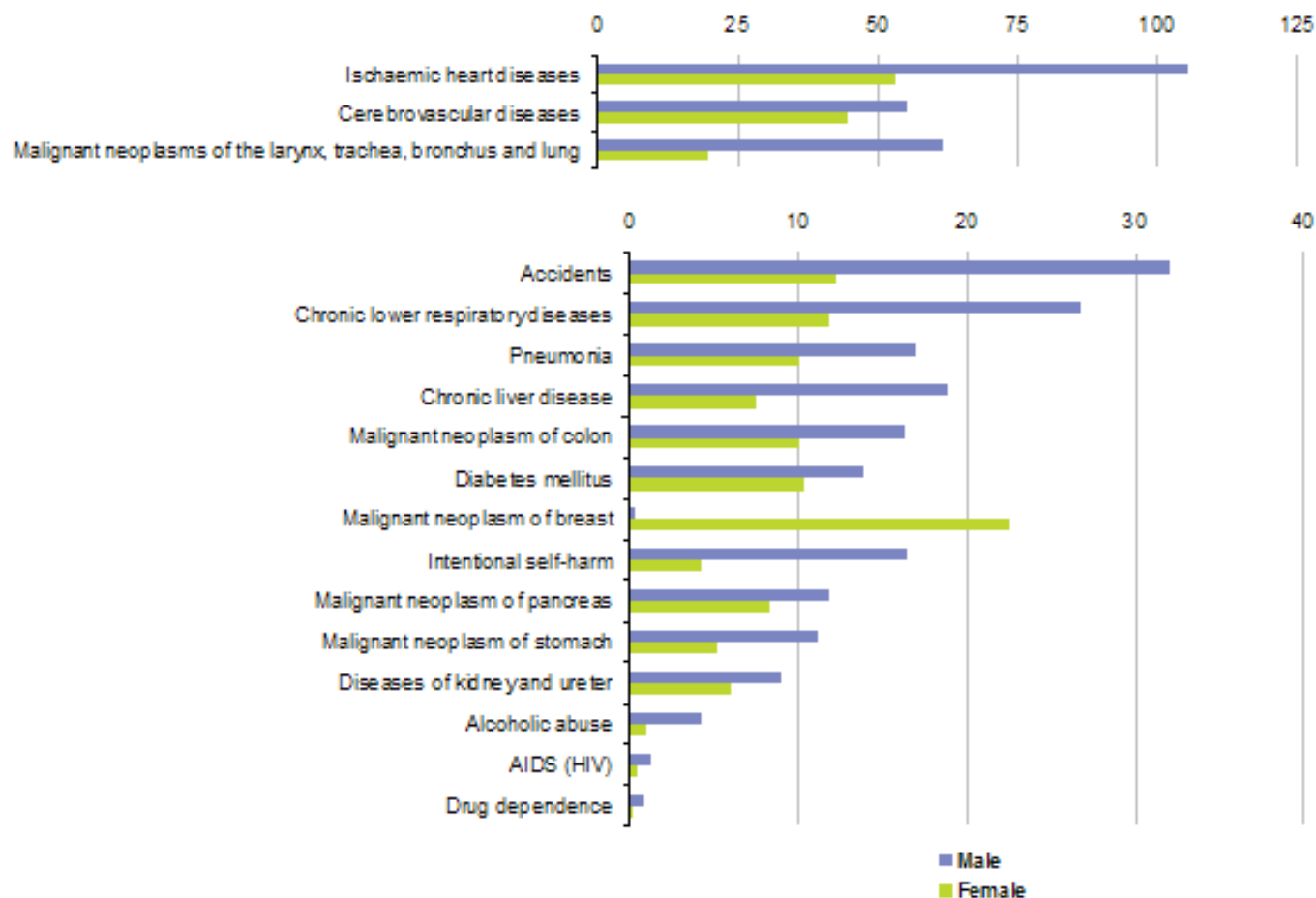
Wykład 8

Dr Agnieszka Jaźwa
agnieszka.jazwa@uj.edu.pl

Główne przyczyny zgonów w EU

(1) Provisional; the figure is ranked on the average of male and female; note the difference in the scales employed between the two parts of the figure.
Source: Eurostat (online data code: hlth_od_asdr)

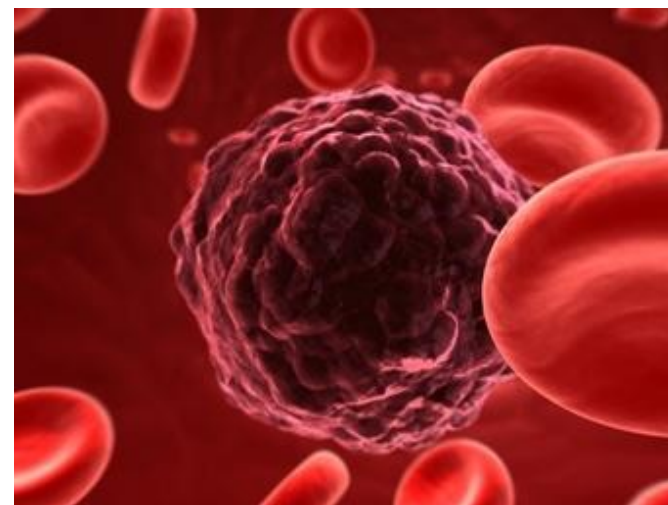
Causes of death - standardised death rate, EU-27, 2010 (1) (per 100 000 inhabitants)

Nowotwór

- **Nowotwór** (łac. *neoplasma*, gr. *neoplasia*) – jest nieprawidłową tkanką, która rozrasta się w nadmiarze i w sposób nieskoordynowany z tkankami prawidłowymi.
- Nadmierna proliferacja utrzymuje się pomimo wyeliminowania czynnika, który ją wywołał, a nowo powstałe komórki nowotworowe nie różnicują się w tkankowo-specyficzne komórki.
- Utrata kontroli nad podziałami jest związana z mutacjami genów kodujących białka uczestniczące w cyklu komórkowym: **protoonkogenów** i **genów supresorowych**. Mutacje te powodują, że komórka wcale lub niewłaściwie reaguje na sygnały organizmu.
- Dziedziną medycyny zajmującą się rozpoznawaniem i leczeniem chorób nowotworowych jest **onkologia** (gr. onkos – guz).

Nowotwór

łagodny

- utworzony z tkanek zróżnicowanych i dojrzałych, o budowie mało odbiegającej od obrazu prawidłowych tkanek
- dobrze ograniczony, często otorbiony, rośnie wolno, rozprężając (uciskając sąsiadujące tkanki)
- nie daje przerzutów, a po należywym jego usunięciu nie powstaje wznowa (ponowny rozrost nowotworu w tym samym miejscu) - jest całkowicie wyleczalny
- przykłady: gruczolak, brodawczak, torbielak, włókniak, tłuszczak, mięśniak, naczyniak, potworniak dojrzały)

złośliwy

- utworzony z komórek o niskim zróżnicowaniu (nieodjrzałych), o budowie znacznie odbiegającej od obrazu prawidłowych tkanek
- charakteryzuje się szybkim wzrostem, atypią i brakiem torebki
- rozprzestrzenia się poprzez naciekanie (wrastanie między komórki) pobliskich tkanek, co upośledza ich funkcję
- naciekając naczynia limfatyczne i krwionośne, przedostaje się do ich światła, a wraz z krwią lub chłonką dociera w odległe miejsce organizmu, gdzie daje początek nowemu guzowi - przerzut.
- przykłady: mięsak, potworniak niedojrzały, rak (nowotwór wywodzący się z tkanki nabłonkowej), chłoniak, białaczka, glejak.

miejscowo-złośliwy

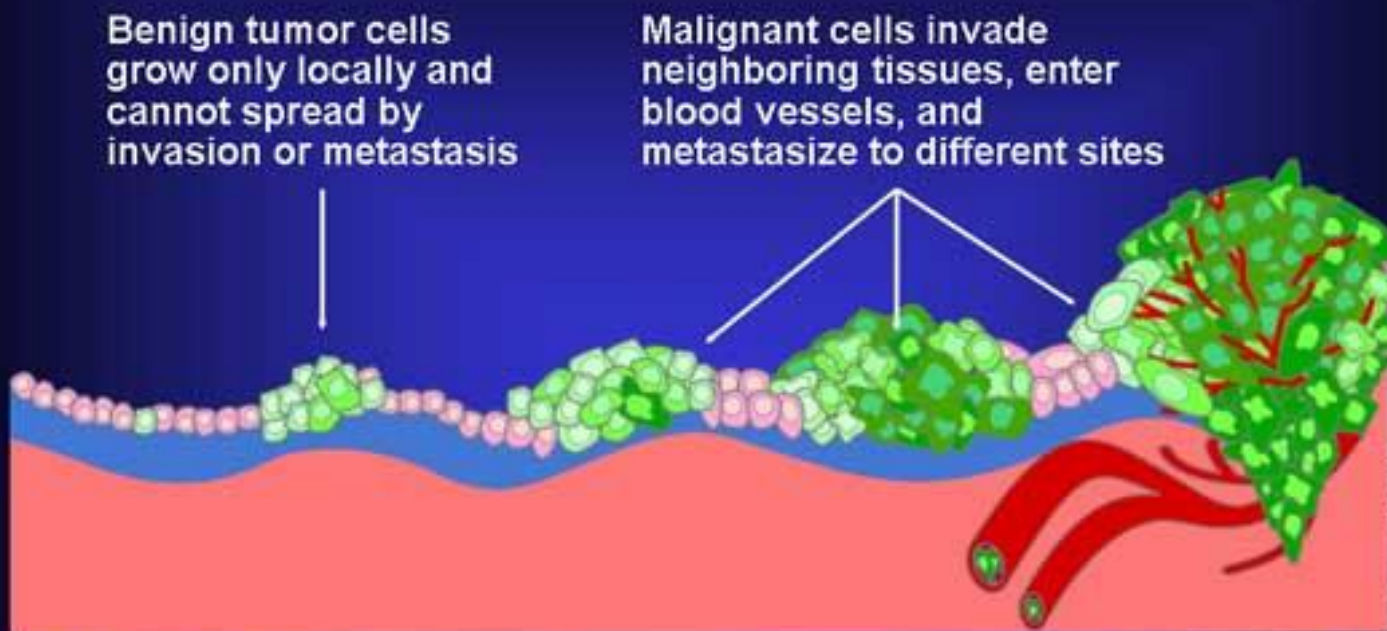
- zasadniczo nie dają przerzutów, ale dają nawroty po zabiegach operacyjnych
- przykłady: rak podstawnokomórkowy skóry, większość glejaków złośliwych mózgu, guz mieszany ślinianek, włókniaki powięziowe, potworniaki dojrzałe, szkliwiak żuchwy

Etapy rozwoju nowotworu

Cancer Tends to Involve Multiple Mutations

Mutation inactivates suppressor gene

Cells proliferate

Mutations inactivate DNA repair genes

Proto-oncogenes mutate to oncogenes

More mutations, more genetic instability, metastatic disease

NATIONAL
CANCER
INSTITUTE

Czynniki rakotwórcze (karcynogeny)

czynniki, które wywołując mutacje w materiale genetycznym, przyczyniają się do rozwoju choroby nowotworowej

fizyczne

Promieniowanie jonizujące
Promieniowanie UV

chemiczne

arsen (→ rak wątroby i oskrzeli),
azbest (→ rak oskrzeli i śródbłoniak),
aminy aromatyczne (→ rak pęcherza),
benzen (→ białaczki),
nikiel (→ rak oskrzeli i zatok przynosowych),
chlorek winylu (→ rak wątrobowokomórkowy),
alkohol (→ rak jamy ustnej, przełyku i krtani),
aflatoksyna – wytwarzana przez pleśń z rodzaju *Aspergillus*

biologiczne

HHV-8 – herpeswirus 8 – mięsak Kaposiego
HPV – Ludzki wirus brodawczaka – rak szyjki macicy, rak sromu, rak prącia
HBV, HCV – Wirus zapalenia wątroby typu B i C – rak wątrobowokomórkowy
EBV – Wirus Epsteina-Barr – ziarnica złośliwa (prawdopodobnie), rak jamy nosowo-gardłowej, chłoniak Burkitta, niektóre rzadkie postacie chłoniaków

Diagnostyka nowotworów

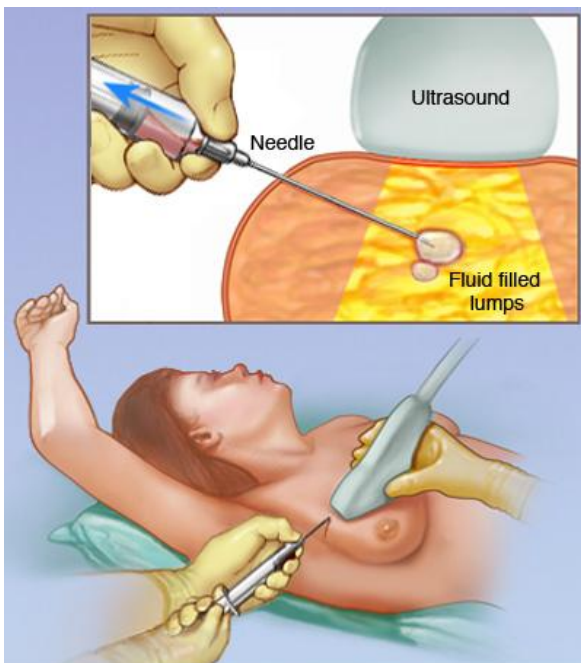
- 1) Diagnostyka histopatologiczna** wycinka pobranego z guza – **metoda podstawowa** – pozwala określić czy badana zmiana jest nowotworem, czy jest to nowotwór łagodny, czy złośliwy, naciekający, czy nienaciekający, typ i stopień złośliwości nowotworu – rutynowe barwienie hematoksyliną i eozyną (H&E)
- 2) Badanie cytologiczne** – rozpoznawanie nowotworów na podstawie pojedynczych komórek (cytodiagnostyka złuszczeniowa lub aspiracyjna – biopsja aspiracyjna cienkoigłowa)
- 3) Immunohisto-** oraz **immunocytochemia** – badanie materiału histologicznego i cytologicznego poprzez wykrywanie antygenów komórkowych
- 4) Metody morfometryczne** – cytometria przepływowa – ustalenie typu białaczki lub chłoniaka, ocena klonalności rozrostów w węzłach chłonnych
- 5) Metody cytogenetyczne i molekularne** – badanie zmian w garniturze chromosomalnym – wykrywanie dziedzicznych predyspozycji do rozwoju nowotworów złośliwych, wykrywanie nielicznych komórek nowotworowych po leczeniu, ocena rokowania
- 6) Biomarkery nowotworowe** – wykrywane metodami biochemicznymi w surowicy krwi i innych płynach ustrojowych

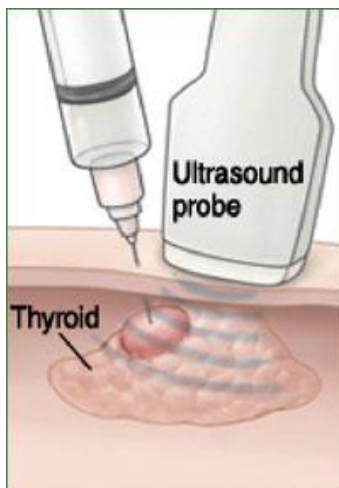
Cytodiagnostyka

Badania cytologii aspiracyjnej (*ang.* fine-needle aspiration cytology)

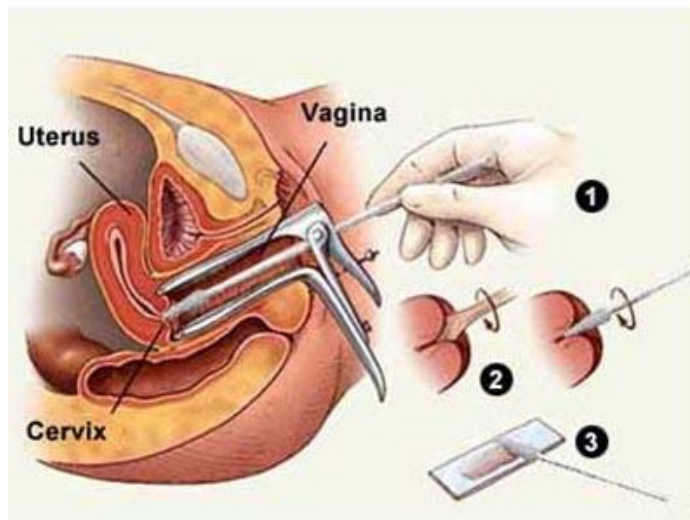

© MAYO FOUNDATION FOR MEDICAL EDUCATION AND RESEARCH. ALL RIGHTS RESERVED.

- Rak sutka
- Rak tarczycy
- Rak płuc
- Przerzuty nowotworowe do węzłów chłonnych i wątroby

Badania cytologii złuszczeniowej

- Rak szyjki macicy
- Rak płuc
- Rak pęcherza moczowego
- Diagnostyka płynów z nowotworowo nacieczonych surowiczych jam ciała (jama opłucnej, osierdzia i otrzewnej)

Rozpoznanie choroby nowotworowej – ogólne zasady

Klasyfikacja histopatologiczna i kliniczna nowotworów

Badanie histopatologiczne

- typ nowotworu (tkanka macierzysta)
- stopień zróżnicowania (*grade*)

0	G0	łagodny
I	G1	dobrze zróżnicowany
II	G2	miernie zróżnicowany
III	G3	słabo zróżnicowany
IV	G4	anaplastyczny

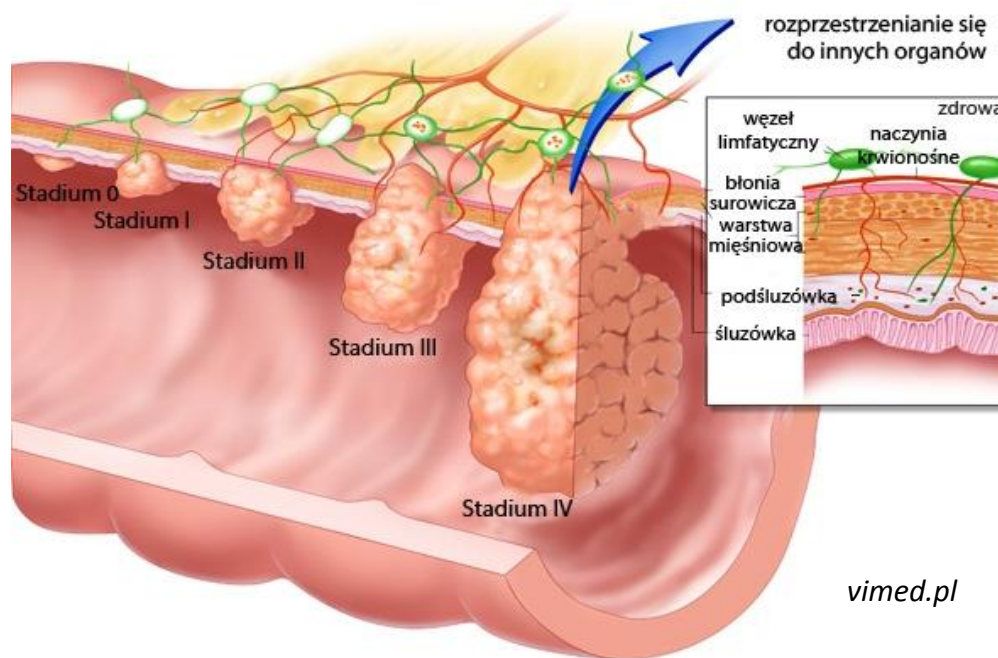
Badanie kliniczne

- stopień zaawansowania (*stage*)
  - I najwcześniejsza faza rozwoju (75-100% leczonych chorych przeżywa 5 lat)
  - II początkowa faza rozwoju (50-75% leczonych chorych przeżywa 5 lat)
  - III nowotwór zaawansowany (25-50% leczonych chorych przeżywa 5 lat)
  - IV nowotwory bardzo zaawansowane, o złym rokowaniu (do 25% leczonych chorych przeżywa 5 lat)

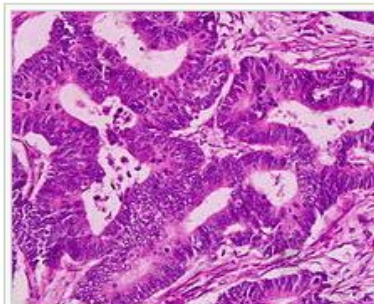

Stopnie zaawansowania i różnicowania raka jelita grubego

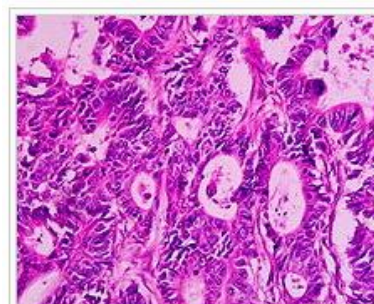

vimed.pl

Barwienie H&E

Gruzołakorak odbytnicy, I (wysoki) stopień dojrzałości

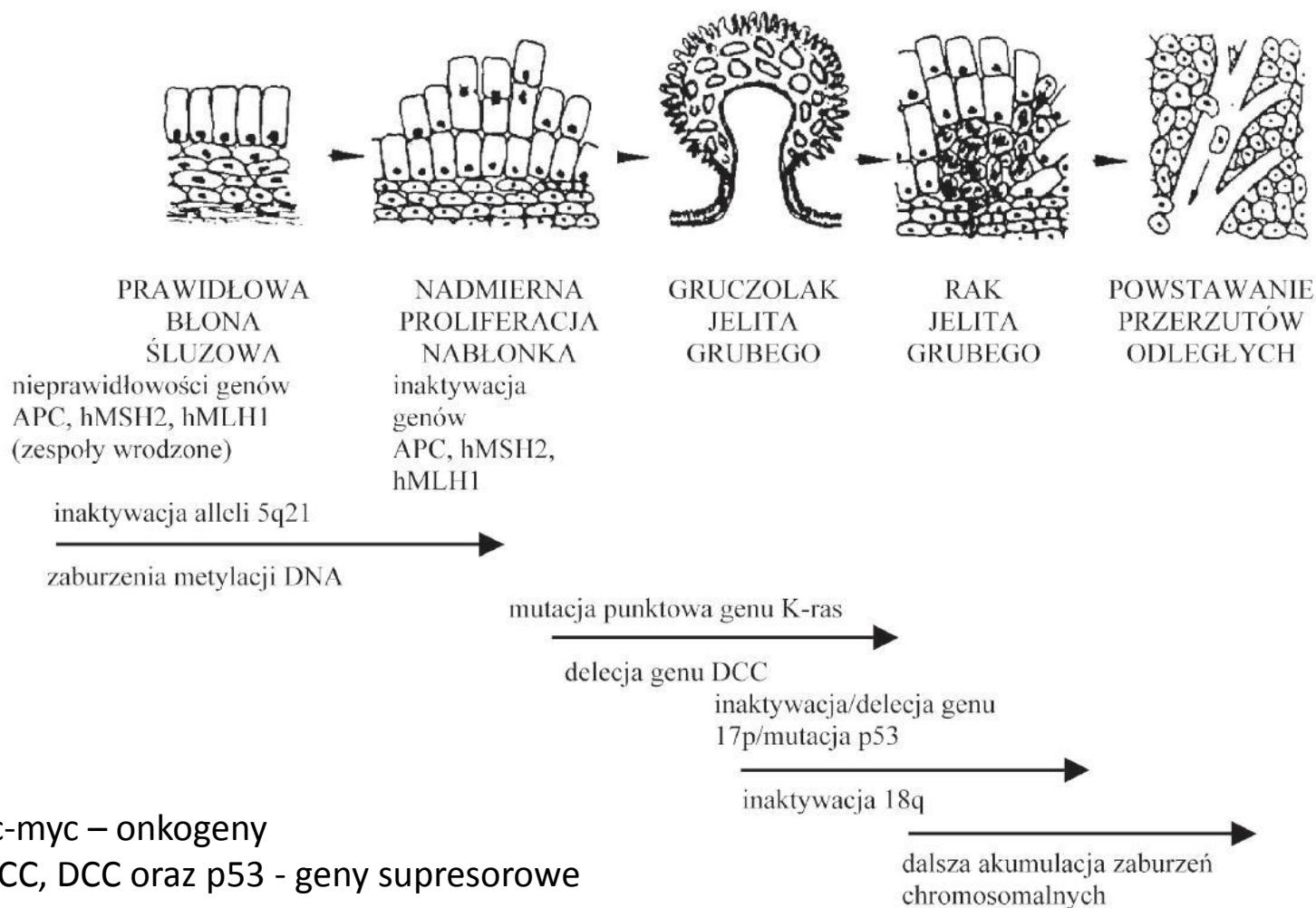

Gruzołakorak odbytnicy, II (średni) stopień dojrzałości

Zaburzenia genetyczne w raku jelita grubego

Markery nowotworowe

➤ substancje wydzielane przez nowotwór lub przez tkanki otaczające w odpowiedzi na nowotwór, a ich zwiększone stężenie w płynach ustrojowych może świadczyć o istnieniu choroby nowotworowej

- antygeny swoiste dla nowotworu / neoantygeny
- antygeny towarzyszące nowotworom
  - płodowo-zarodkowe (np. AFP) i łożyskowe (np. hCG)
  - antygeny węglowodanowe (np. CA 125, CA 15-3)
  - antygeny grupowe krwi (np. CA 19-9)
  - fragmenty cytokeratyny (np. CYFRA 21-1)
- (izo)enzymy (np. PSA)
- hormony produkowane eutopowo i ektopowo
- nieswoiste markery (cytokiny i receptory, białka ostrej fazy)
- geny / mutacje genetyczne (np. BCR/ABL, HER-2/neu)

Zastosowanie markerów nowotworowych

- We wczesnych stadiach choroby poziom większości markerów nowotworowych jest podwyższony tylko w małym procencie przypadków.
- Natomiast w zaawansowanych, oczywistych klinicznie, stadiach choroby nowotworowej, użycie markera nie ma większego znaczenia.

Markery nowotworowe mają tylko wartość dodatkowej informacji i nie mogą być podstawą ustalenia rozpoznania choroby nowotworowej.

- 1) badania przesiewowe w kierunku nowotworów
- 2) wykrywanie / rozpoznanie nowotworu u pacjenta z podejrzeniem choroby nowotworowej
- 3) ocena stopnia zaawansowania nowotworu i rokowania
- 4) przewidywanie odpowiedzi na leczenie
- 5) kontrola skuteczności leczenia przeciwnowotworowego
- 6) badania kontrolne po leczeniu w celu wykrycia wznowy choroby
- 7) lokalizacja nowotworu (medycyna nuklearna) i celowana radioterapia

Badania przesiewowe w kierunku chorób nowotworowych

- znane markery nowotworowe są zbyt mało czułe i swoiste, aby mogły służyć do wykrywania nowotworów w ramach populacyjnych badań przesiewowych - dodatnia wartość predykcyjna badania przesiewowego do wykrywania nowotworu powinna wynosić przynajmniej 20-30%, przy uwzględnieniu częstości występowania danego nowotworu w populacji (zachorowalność rzędu kilkadziesiąt-kilkaset/100 000)
- markery nowotworowe są wykorzystywane razem z innymi metodami diagnostycznymi w wybranych populacjach o zwiększonym ryzyku zachorowania na określone nowotwory
  - PSA + badanie *per rectum* – rak stercza w populacji mężczyzn między 45 (50) a 70 r.ż.
  - CA 125 + USG – rak jajnika w populacji kobiet o zwiększonym ryzyku zachorowania (przypadki raka jajnika wśród bliskich krewnych)
  - β hCG – nowotwory kosmówkowe u kobiet po usunięciu zaślaniad groniastego
  - CEA + obecność krwi w kale – rak jelita grubego u osób ze zwiększonym ryzykiem zachorowania
  - AFP – rak z komórek wątrobowych w określonych populacjach o dużej częstości występowania tego nowotworu (Chiny, Tajwan, Japonia, Alaska)

Wykrywanie / rozpoznawanie chorób nowotworowych

- do pewnego rozpoznania nowotworu konieczne jest badanie histopatologiczne

- wybrane markery mogą pomóc w ustaleniu rozpoznania u osoby z objawami sugerującymi chorobę nowotworową:
  - CA 125 → rak jajnika
  - PSA, PAP → rak gruczołu krokowego
  - CEA → rak jelita grubego
  - AFP → pierwotny rak wątroby
  - kalcytonina → rak rdzeniasty tarczycy
  - β hCG i AFP → nowotwory zarodkowe

- dodatni wynik markera nie potwierdza rozpoznania nowotworu, ujemny wynik nie wyklucza nowotworu – znane markery są zbyt mało czułe i swoiste

Ocena stopnia zaawansowania choroby i rokowania

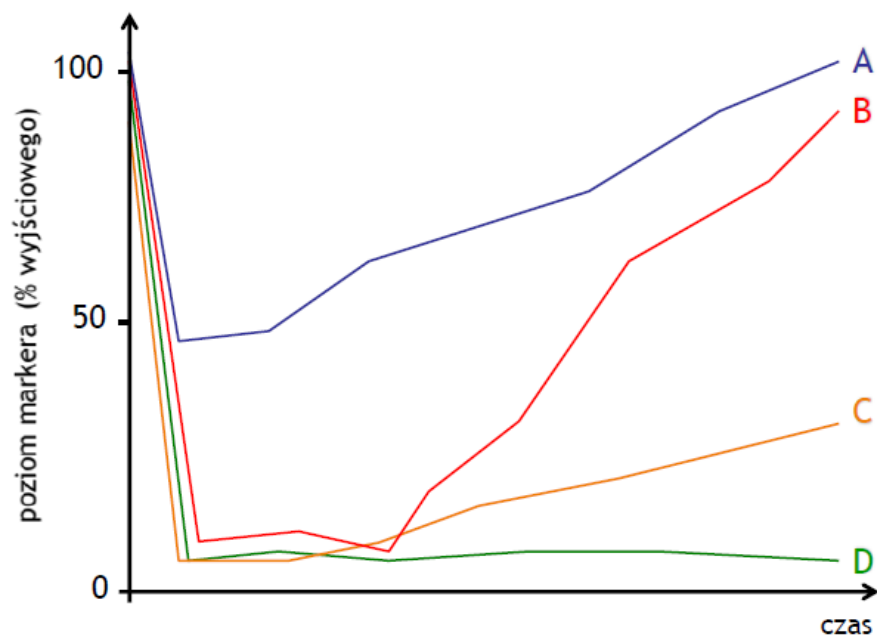
- opisano istotne statystycznie korelacje między poziomem niektórych markerów a stopniem zaawansowania choroby nowotworowej w grupach chorych z pewnymi rodzajami nowotworów (np. PSA w raku stercza)
- pojedynczy wynik u pojedynczego chorego ma ograniczone znaczenie: bezwzględne stężenia markerów w różnych stopniach zaawansowania choroby nakładają się (PSA rzędu 20-30 ng/ml może wystąpić w I-IV stopniu zaawansowania raka stercza)

Kontrola skuteczności leczenia i kontrola po zakończeniu leczenia (wykrywanie wznowy / rozsiewu choroby)

- najczęstsze zastosowania markerów nowotworowych
- poziom większości markerów zmienia się proporcjonalnie do masy nowotworu: spada po skutecznej interwencji terapeutycznej, wzrasta wraz z rozsiewem nowotworu
- w wielu przypadkach mamy do czynienia z początkowym „paradoksalnym” wzrostem: np. po podaniu chemioterapii poziom markera początkowo rośnie, a potem dopiero spada (marker uwalniany z komórek nowotworu ulegających martwicy)
- w ocenie należy uwzględnić okres półtrwania markera np. we krwi

- A – częściowa remisja, następnie rozsiew choroby
- B – całkowita remisja, następnie przerzuty
- C – całkowita remisja, następnie wznowa miejscowa
- D – całkowita remisja, bez wznowy

Enzymy jako markery nowotworowe

ALP – fosfataza alkaliczna (*ang.* alkaline phosphatase)

- izoenzymy: wątrobowy, kostny (BALP) i łożyskowy (PLAP, izoenzym Regana)
- wysoka aktywność w przerzutach do wątroby lub kości
- pierwotny rak wątroby
- PLAP: rak jajnika, płuc, p. pokarmowego, nowotwory trofoblastu, **nasieniaki, choroba Hodgkina**

LDH – dehydrogenaza mleczanowa (*ang.* lactate dehydrogenase)

- uwalniana w wyniku rozpadu komórek
- nowotwory hematologiczne (chłoniaki, ostre białaczki), guzy lite (wątroby, sutka, p. pokarmowego, płuc, jądra)
- aktywność koreluje z masą guza

uPA, PAI-1 – enzymy układu fibrynolizy (*ang.* urokinase plasminogen activator; plasminogen activator inhibitor-1)

- podwyższony poziom u-PA i PAI-1 wiąże się ze złym rokowaniem u pacjentek z rakiem sutka
- podwyższony poziom uPA lub PAI-1 u pacjentek z rakiem sutka może być wskazaniem do podania chemioterapii po leczeniu chirurgicznym
- mają związek z angiogenezą i zahamowaniem apoptozy

Enzymy jako markery nowotworowe – cd.

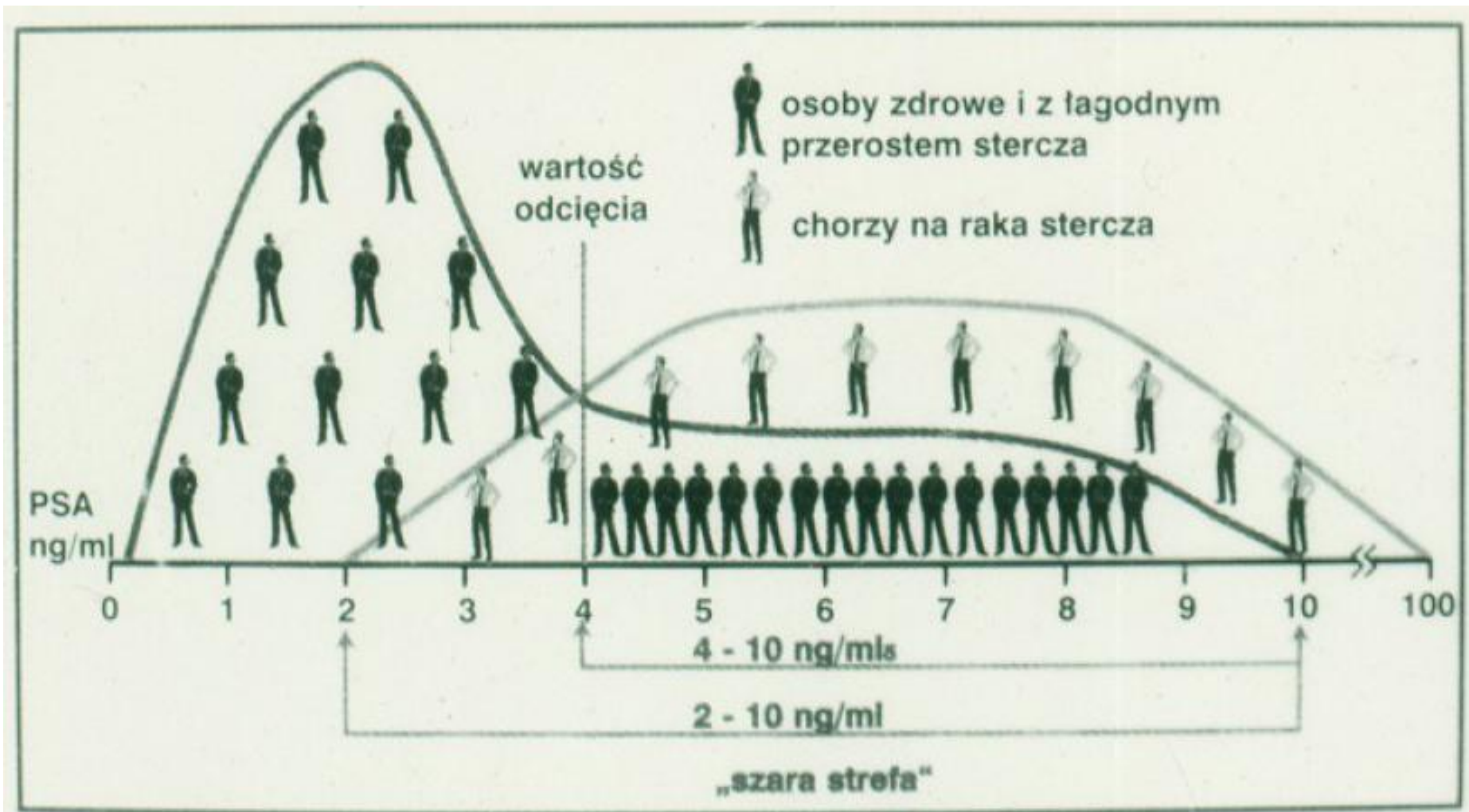
PSA – swoisty antygen sterczowy (*ang.* prostate specific antigen)

- glikoproteina (pojedynczy łańcuch białkowy), proteaza serynowa z rodziny kalikrein
- we krwi występuje przede wszystkim w formie kompleksu z α 1-antychymotrypsyną (PSA-ACT; 55-95%) i α 2-makroglobuliną (PSA-A2M), mniejszą część stanowi wolny PSA (fPSA)
- większość zestawów immunochemicznych mierzy PSA-ACT i fPSA – total PSA (tPSA)
- długi okres półtrwania we krwi (fPSA ok. 22 godz., tPSA ok. 33 godz.)
- PSA rośnie po zabiegach na gruczole krokowym, po przezodbytnicznym badaniu prostaty, przemijający wzrost także po ejakulacji
- marker swoisty narządowo - produkowany głównie przez komórki pęcherzyków i przewodów gruczołu krokowego
- wartości graniczne: 4,0-10,0 ng/ml - rak lub łagodny przerost prostaty
- fPSA/tPSA <10 wskazuje na raka stercza, >25 na łagodny przerost prostaty
- metody (immunochemiczne) tradycyjne (czułość 0,1 ng/ml) i ultraczułe (0,01-0,001 ng/ml)
- różne wartości dla różnych grup wiekowych: <1,5 ng/ml - 40-49 lat; <2,5 ng/ml - 50-59 lat; <4,5 ng/ml - 60-69 lat; <7,5 ng/ml - 70-79 lat (wg. Jacques Wallach, Medipage, 2011)

PAP – sterczowa fosfataza kwaśna (*ang.* prostatic acid phosphatase)

- mniej czuła niż PSA we wczesnych stopniach zaawansowania raka stercza
- rzadziej niż PSA wzrasta w łagodnym przerostie prostaty

Hormony jako markery nowotworowe

ACTH	zespół Cushinga, rak płuc
PTH	różne (rak wątroby, nerki, sutka, płuc...)
PRL	gruczolak przysadki, rak płuc, rak nerki
ADH	DRP, gruczolak/rak kory nadnerczy, rak trzustki
GH	gruczolak przysadki, rak nerki, rak płuc
kalcytonina	rak rdzeniasty tarczycy
hCG	nowotwory zarodkowe, nowotwory trofoblastu, nowotwory jądra
hPL	nowotwory trofoblastu, gonad, rak płuc, rak sutka
VIP	rak trzustki, rak płuc, guz chromochłonny nadnerczy, <i>neuroblastoma</i>
katecholaminy	guz chromochłonny nadnerczy

Hormony jako markery nowotworowe – cd.

hCG – gonadotropina kosmówkowa

- hCG - ludzka gonadotropina kosmówkowa: dimer α - β (glikoproteina)
- podjednostka α wspólna dla hCG, LH, FSH, TSH
- podjednostka β swoista dla hCG
- we wczesnej ciąży przewaga podjednostki β , w późnej α
- u pacjentów z nowotworami różnie, zwykle przewaga podjednostki β (wolna β hCG + hCG)
- prawidłowy poziom u nieciążarnych kobiet i mężczyzn <5 IU/l
- poziom podwyższony u wszystkich pacjentek z nowotworami trofoblastu (nawet >1 mln. IU/l), koreluje z masą guza i z rokowaniem
- poziom podwyższony u 70% chorych z nowotworami jądra innymi niż nasieniaki
- może być podwyższona w czerniaku, raku sutka, w marskości wątroby, chorobach zapalnych jelit i chorobie wrzodowej dwunastnicy
- można mierzyć w płynie mózgowo-rdzeniowym

Kalcytonina

- Syntetyzowana przez komórki C tarczycy
- marker raka rdzeniastego tarczycy (wartości dopuszczalne <10 ng/l)
- Test z pentagastryną
- Badanie przesiewowe u osób spokrewnionych
- Ektopowe wydzielanie w innych nowotworach

Antygeny płodowo-zarodkowe

AFP – α -fetoproteina (*ang.* alpha-fetoprotein)

- marker pierwotnego raka wątroby i nowotworów zarodkowych (nie nasieniaków)
- znaczne ilości wytwarzane przez wątrobę i pęcherzyk żółtkowy zarodka / płodu
- glikoproteina o ok. 30% homologii z albuminą
- prawidłowo <10 ng/ml, w ciąży rośnie od 12 tyg., w 3. trymestrze ok. 500 ng/ml
- nadmierny wzrost poziomu AFP we krwi ciężarnej → obecność wad rozwojowych cewy nerwowej i mózgu płodu; obniżenie poziomu → obecność zespołu Downa
- >500 ng/ml u nieciążarnych oznacza nowotwór
- >10-20 ng/ml - w marskości lub zapaleniu wątroby

CEA – antygen karcynoembrionalny (*ang.* carcinoembryonic antigen)

- rodzina błonowych białek adhezyjnych o strukturze immunoglobulin
- gruczolakeraki, zwłaszcza jelita grubego i odbytnicy (ekspresja CEA w komórkach raka jelita grubego jest ok. 60-krotnie wyższa niż w prawidłowych komórkach śluzówki jelita)
- rak żołądka, trzustki, piersi, płuca, narządów rodnych, pęcherza moczowego, stercza
- palacze, kobiety w ciąży, osoby po spożyciu alkoholu, chorzy z ostrym i przewlekłym stanem zapalnym, cukrzycy mogą mieć nieznacznie podwyższony poziom
- oznaczanie: przed leczeniem raka jelita grubego – wartość prognostyczna po operacji – normalizacja do 6 tyg. potwierdza radykalność kontrola w czasie leczenia i po leczeniu (co 2-3 miesiące przez 3 lata)

Białka szkieletu komórkowego - cytokeratyny

markery proliferacji guza

TPA - tkankowy antygen polipeptydowy

- podwyższony w raku przewodów żółciowych, nie w wątrobowokomórkowym

TPS - swoisty tkankowy antygen polipeptydowy

- koreluje z aktywnością choroby i rokowaniem w raku płuc

CYFRA 21-1 - fragment cytokeratyny 19

- podwyższona w raku płuc, zwłaszcza w niedrobnokomórkowym
- koreluje z zaawansowaniem choroby, użyteczna w kontroli leczenia

SCCA (SCCAg) - antygen raka płaskonabłonkowego

- podwyższony w rakach płaskonabłonkowych (płuc, szyjki macicy, głowy i szyi, p. pokarmowego, jajnika, dróg moczowych)
- koreluje z zaawansowaniem choroby, użyteczny w kontroli leczenia
- wydzielany w ślinie, z powietrzem wydychanym i z potem → łatwo o kontamiancję próbek w laboratorium

Antygeny węglowodanowe / transplantacyjne

mucyny

CA 125	rak jajnika, rak macicy
CA 15-3, CA 549, CA 27.29	rak sutka, rak jajnika
MCA	rak sutka, rak jajnika
DU-PAN-2	rak trzustki, jajnika, p. pokarmowego, płuc

antygeny grup krwi

CA 19-9	rak trzustki, p. pokarmowego, wątroby
CA 19-5	rak trzustki, p. pokarmowego, jajnika
CA 50	rak trzustki, p. pokarmowego
CA 72-4	rak sutka, rak jajnika, p. pokarmowego
CA 242	rak trzustki, p. pokarmowego

CA 125

- glikoproteina wytwarzana przez komórki nabłonka otrzewnej, opłucnej, osierdza, endometrium, jajowodów, nabłonek szyjki macicy
- ekspresja w komórkach raka jajnika i innych wychodzących z komórek niezarodkowych jajnika
- wartości prawidłowe <35 U/l
- w raku jajnika podwyższony u 50% chorych z I stopniem zaawansowania i 90% chorych z bardziej zaawansowanym nowotworem, poziom koreluje z masą guza
- pomaga w rozróżnieniu łagodnych i złośliwych zmian w jajnikach (planowanie operacji)
- kontrola po leczeniu chirurgicznym (T_{1/2} ok. 5 dni)
- rokowanie co do skuteczności chemioterapii
- wykrywanie progresji i wznowy

Inne markery białkowe

białka

β2-mikroglobulina	szpiczak mnogi, chłoniaki B-komórkowe, CLL, makroglobulinemia Waldenströma
immunoglobuliny monoklonalne, białko Bence-Jonesa (monoklonalne wolne łańcuchy lekkie)	szpiczak mnoho, chłoniaki
S100 β	czerniak
S100 A2, A4, A6	rak sutka, przetyku, żołądka (m.histologiczne)
tyreoglobulina (Tg)	dobrze zróżnicowany rak tarczycy
peptyd C	insulinoma
chromograniny (CgA, CgB)	guzy neuroendokrynne (chromochłonny, rakowiak, <i>neuroblastoma</i>)

Receptory błonowe

ER α i β , PR A i B - rec. estrogenowe i progesteronowe

- obecne w tkankach prawidłowych (macica, przysadka, podwzgórze, gruczoł sutkowy)
- mają znaczenie w onkogenezie
- w raku sutka znaczenie rokownicze i w przewidywaniu odpowiedzi na leczenie hormonalne: pacjentki z rakiem ER+ powinny być leczone hormonalnie (tamoksyfen, raloksyfen – selektywne modulatory receptorów estrogenowych, SERM)

EGFR

- zły wskaźnik prognostyczny w raku piersi, jelita grubego, przełyku, żołądka, głowy i szyi, jajnika, szyjki macicy i trzonu macicy, pęcherza moczowego

Markery genetyczne

onkogeny

<i>ras (N-ras, K-ras)</i>	różne (rak trzustki, j. grubego, płuc, pęcherza moczowego)
<i>c-myc</i>	chłoniaki i białaczki, mięsaki, rak j. grubego, szyjki macicy, żołądka, wątroby
<i>Her-2/neu</i>	rak sutka, jajnika i p. pokarmowego
<i>bcl-2</i>	chłoniaki i białaczki
<i>BCR-ABL</i>	CML, ALL

geny supresorowe

<i>RB</i>	rodzinne występowanie <i>retinoblastoma</i>
<i>APC</i>	polipowatość rodzinna jelita grubego; rak jelita grubego i inne
<i>BRCA 1 i 2</i>	rodzinne występowanie raka sutka i jajnika

Markery genetyczne – cd.

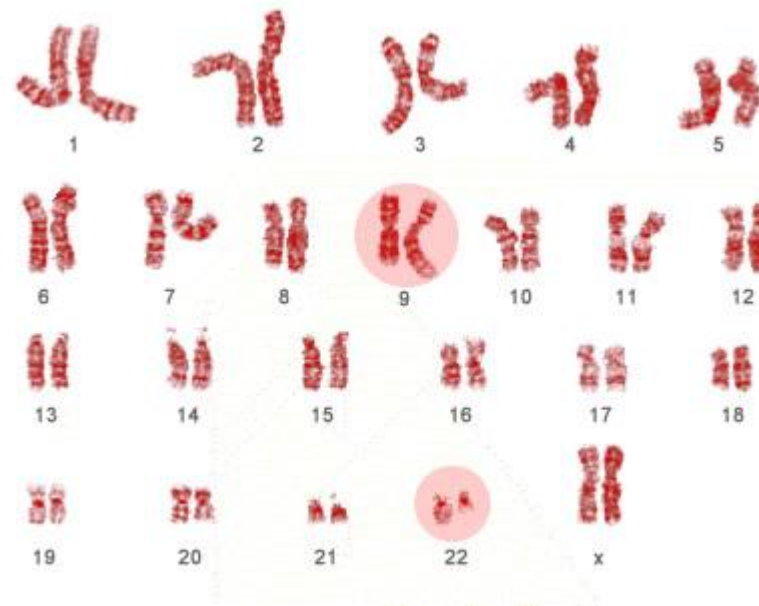
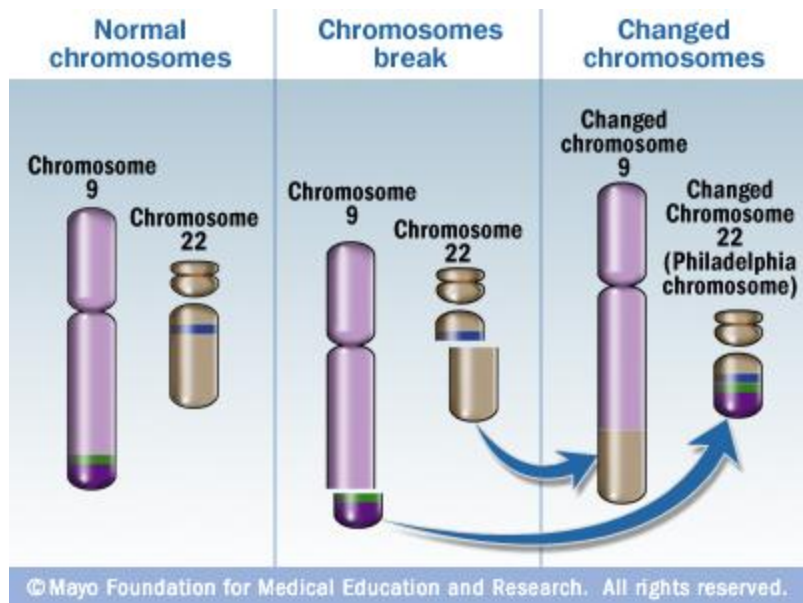
- obecność onkogenów oznacza się np. **metodą fluorescencyjnej hybrydyzacji *in situ* (FISH)** w komórkach nowotworu → ich wykrycie może mieć znaczenie dla podjęcia określonych decyzji terapeutycznych (np. leczenie herceptyną pacjentek z rakiem piersi Her-2/neu dodatnim) i w ocenie rokowania
- cytogenetyczna diagnostyka białaczek i chłoniaków
- obecność mutacji genów supresorowych może wskazywać na zwiększone ryzyko rozwoju określonego rodzaju nowotworów u pacjenta. Mutacje genów supresorowych wykrywa się metodami biologii molekularnej u osób z dodatnim wywiadem rodzinnym w kierunku wybranych chorób nowotworowych. Np. wykrycie mutacji genu BRCA-1 lub BRCA-2 wskazuje na zwiększone zagrożenie rozwojem raka piersi i jajnika u pacjentki – należy ją zatem poddawać regularnym badaniom przesiewowym w kierunku tych nowotworów tak, aby wcześniej je wykryć (w niektórych krajach / przypadkach rozważa się nawet profilaktyczną mastektomię i ooforektomię – zabieg usunięcia jajników).

Cytogenetyczna diagnostyka CML

Chromosom Philadelphia

Powstały gen fuzyjny - kinaza tyrozynowa **bcr-abl** - wykazuje stałą aktywność, co prowadzi do wzmożonej proliferacji (namnażania) macierzystych komórek szpikowych.

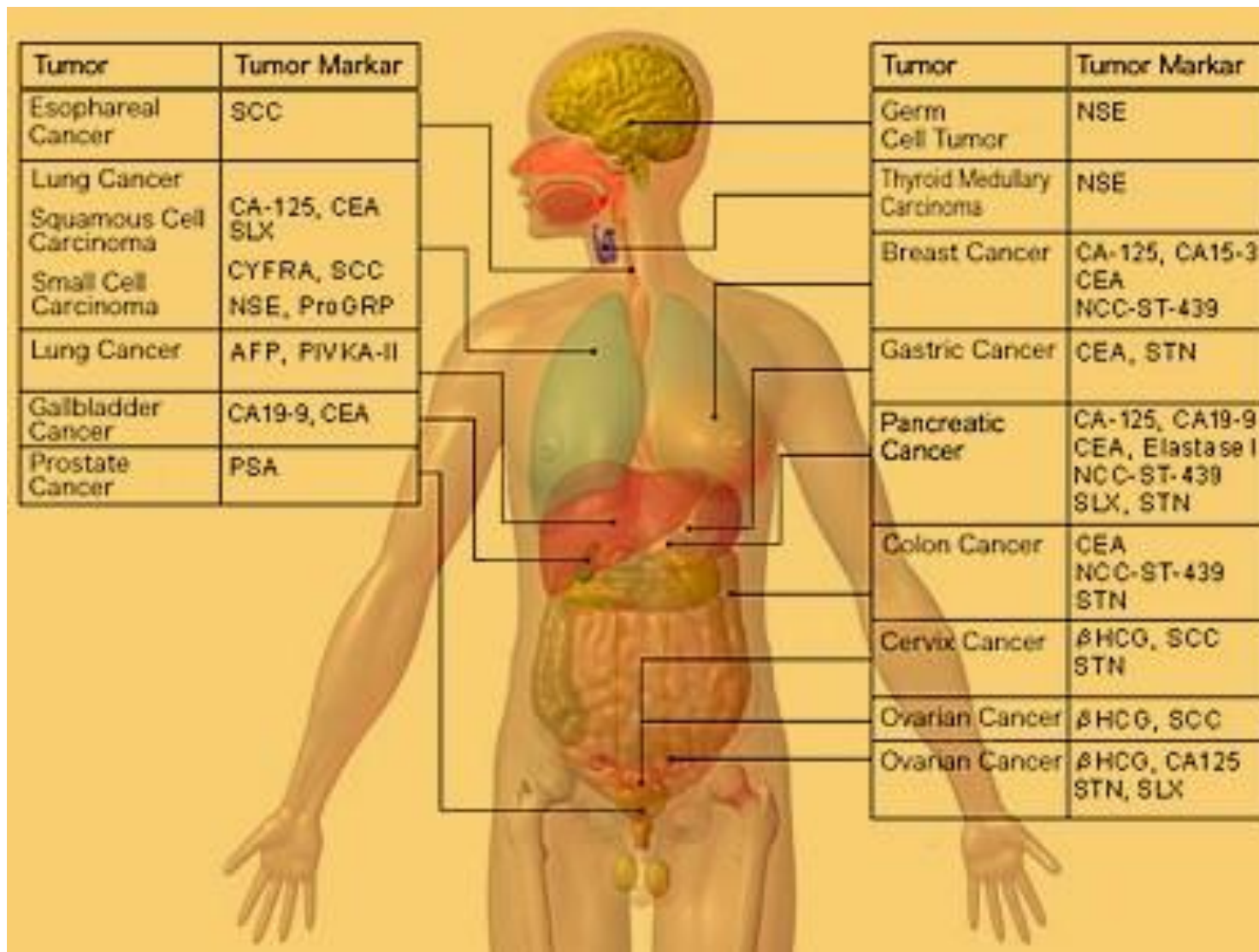
przewlekła białaczka szpikowa (CML)

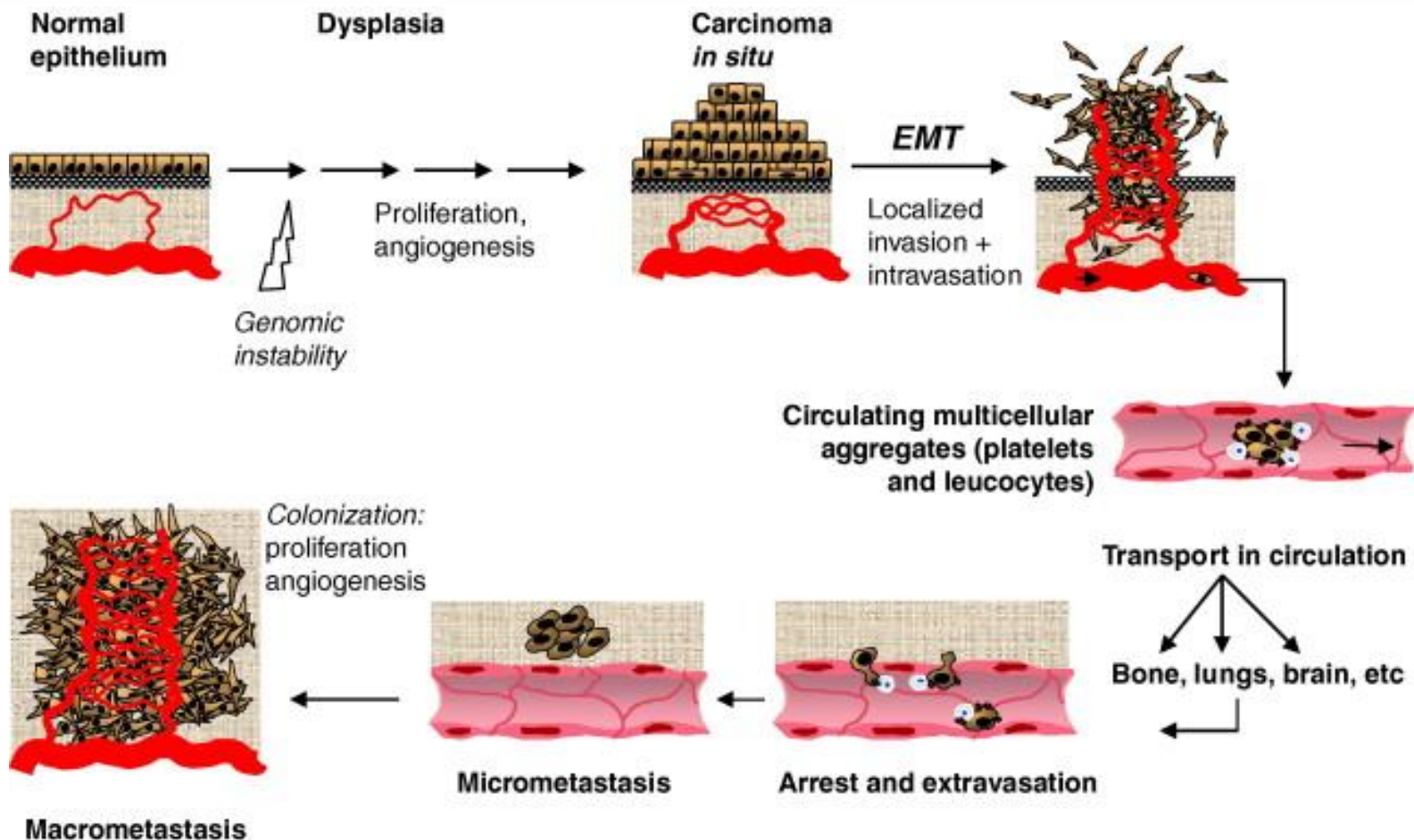

Markery nowotworowe w diagnostyce

„Tropienie” przerzutów nowotworowych

Pomimo, że testy z użyciem przeciwciał monoklonalnych stają się coraz bardziej czułe, nie są jednak w stanie uwidoczniać pojedynczej komórki we krwi, ale jest to możliwe przy użyciu techniki PCR.

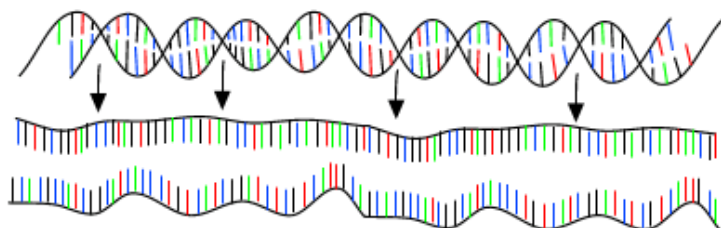

Technika PCR (*ang.* polymerase chain reaction)

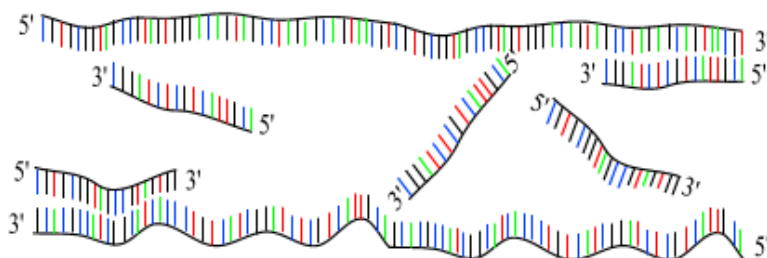
Przebieg reakcji PCR

Reakcja PCR przebiega w 3 etapach cyklicznie, w zmieniających się temperaturach:

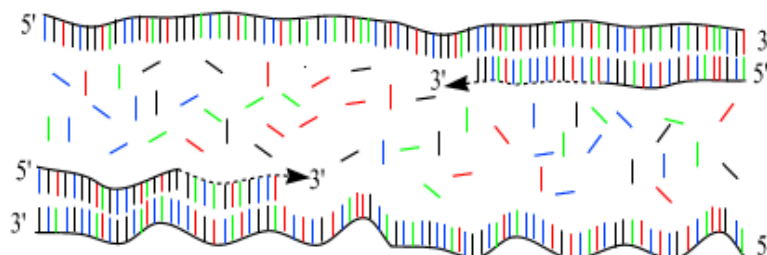
Etap I: denaturacja

Pod wpływem wyższej temperatury (95st.C) podwójna nić DNA rozpada się na pojedyncze nici

Etap II: przyłączenie tzw. "primerów"

Primery to syntetyczne, krótkie fragmenty DNA, które na zasadzie komplementarności przyłączają się do obu krańców odcinka DNA, który chcemy powielić.

Etap III: wydłużanie "primerów"

Do przyłączonych primerów specjalny enzym polimeraza Taq dobudowuje wolne nukleotydy, odtwarzając kopię pierwotnej nici DNA.

W kolejnych cyklach reakcji PCR ilość powielonych fragmentów pierwotnej matrycy DNA ulega zwiększeniu w postępie geometrycznym, osiągając nawet do 1 miliona kopii (po 30-40 cyklach). Dzięki temu możliwa jest analiza mikrośladów biologicznych, a nawet pojedynczych komórek.

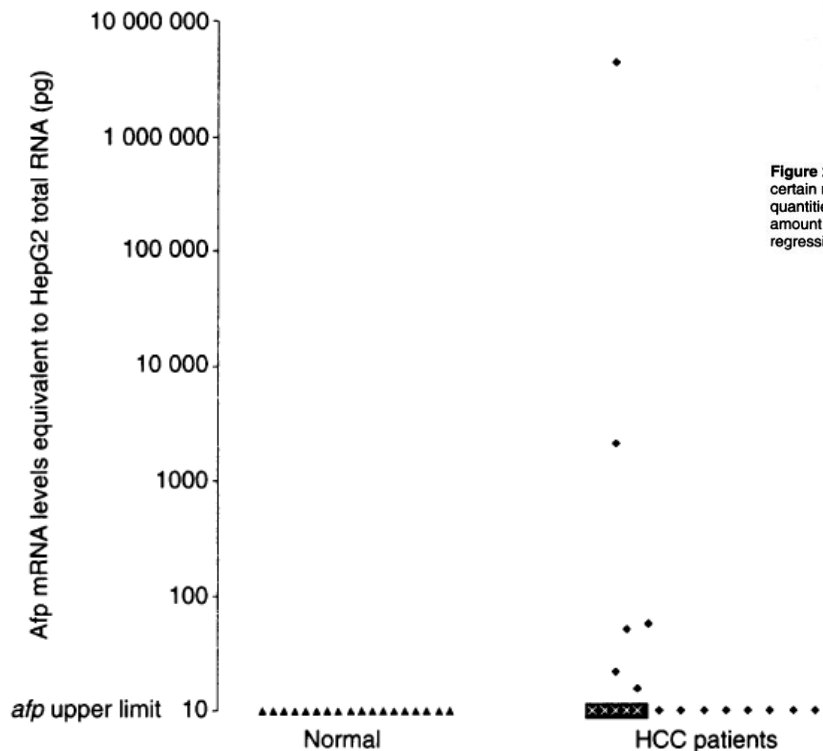
Wykrywanie krążących we krwi komórek raka wątrobowo-komórkowego poprzez analizę ekspresji *AFP* techniką PCR

AFP – α -fetoproteina

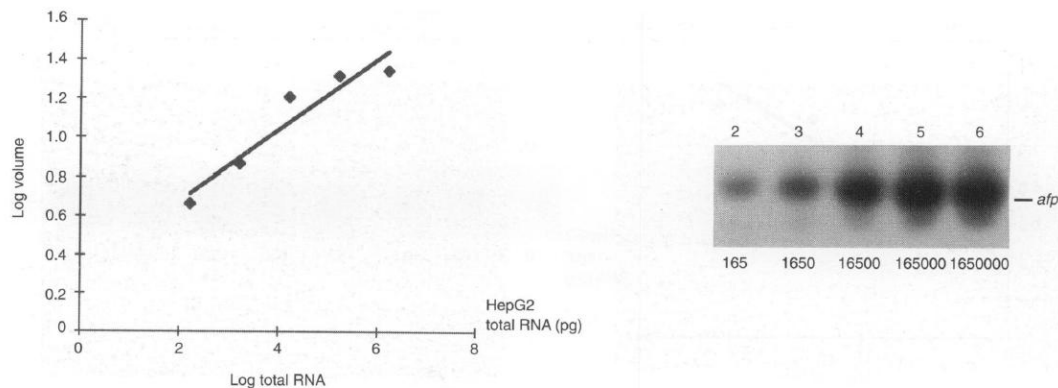
HCC – rak wątrobowokomórkowy

(ang. hepatocellular carcinoma)

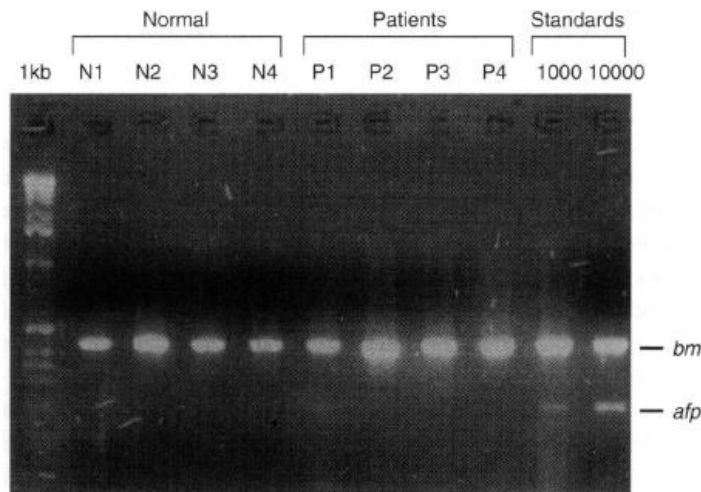
HepG2 – komórki raka wątroby

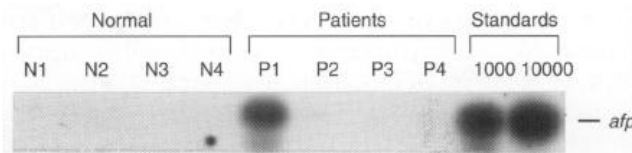
Figure 4 *Afp* mRNA levels equivalent to HepG2 total RNA (pg) (on logarithmic scales) in peripheral blood (20 ml) from normal subjects ($\blacktriangle$) and HCC patients ($\blacklozenge$) ($\blacktriangle$ represents one patient and $\blacksquare$ represents ten patients). The levels were calculated according to the calibration curve of the volume of the *afp* PCR product against HepG2 total RNA on logarithmic scales. The upper limit of the *afp* mRNA reference range for the normal group is indicated

Figure 2 Measurement of *afp* mRNA signals by semi quantitative RT-PCR. Total RNA extracted from 10^6 normal PMNCs was spiked with total RNA of a certain number of HepG2 cells (10^2 , 10^3 , 10^4 , 10^5 or 10^6), as shown in lanes 2, 3, 4, 5 and 6 respectively (right). The bottom of the autoradiograph shows the quantities of HepG2 total RNA used for the RT-PCR assay. The relationship between the volume of the *afp* PCR product measured by densitometry and the amount of HepG2 total RNA spiked (on logarithmic scales) was found to be linear in a 10^4 -fold range equivalent to 10^2 – 10^6 cells. The equation of the linear regression is $y = 0.1819x + 0.3121$ and the square of the correlation coefficient is equal to 0.9077.

Southern blot:

Do przygotowania na najbliższe ćwiczenia

Diagnostyka zaburzeń hormonalnych:

- 1) Ocena czynnościowa tarczycy i osi przysadkowo-tarczycowej – badania laboratoryjne
- 2) Składowe osi podwzgórze-przysadka-nadnercza
- 3) Test hamowania deksametazonem – zasada i cel oznaczenia

